

¿QUI ÉS THOMAS POGGE?

INTRODUCCIÓ

Thomas Pogge (1953) és un pensador alemany contemporani i un dels analistes més significatius en l'àmbit de la **justícia global**, és a dir, dels problemes que deriven de l'intercanvi econòmic desigual i de la fam al món. Es va doctorar en filosofia a la Universitat de Harvard (EUA) amb una tesi sobre John Rawls i és també un dels millors especialistes acadèmics en Kant i en els problemes del cosmopolitisme. Actualment és membre del Centre de Filosofia Aplicada i Ètica Pública de la Universitat Nacional d'Austràlia (Camberra) i professor de Ciència Política de la Universitat de Colúmbia (N.Y). Ha publicat nombrosos treballs i articles, entre els quals destaca *Real World Justice* (Berlin, 2005) i, sobretot, *World Poverty and Human Rights: Cosmopolitan Responsibilities and Reforms* (Cambridge, 2002, amb textos que van de 1996 a 2001), considerat l'obra de referència sobre justícia global i que ha estat traduït al castellà per Paidós amb el títol: *La pobreza en el mundo y los derechos humanos* (2005). A més, Pogge és un dels editors de la secció de filosofia política i social de l'Enciclopèdia de Filosofia de Stanford. A l'abril de 2009, va impartir un seminari a la Universitat de Girona, convidat per la Càtedra Ferrater Mora.

La mena de temes que mouen Pogge a reflexionar en l'àmbit de la filosofia pràctica es podria resumir en dues grans preguntes, que ell es fa a la «Introducció general» del seu llibre sobre la pobresa al món:

«1. ¿Com és possible que persisteixi l'extrema pobresa de la meitat de la humanitat, malgrat l'enorme progrés econòmic i tecnològic i malgrat les normes i els valors il·lustrats de la nostra civilització occidental enormement dominants?

2. ¿Per què nosaltres, ciutadans dels pròspers estats occidentals no trobem, com a mínim, enormement preocupant que un món enormement dominat per nosaltres i pels nostres valors proporcioni unes posicions de partida i unes posicions tan deficientes i tan inferiors a tantes persones?»

La filosofia de Pogge s'ha articulada al voltant del concepte de **justícia global**, idea en què compta no només el repartiment equitatiu dels bens, sinó que, en la mesura que contempla els fenòmens d'injustícia i les seves arrels històriques, es planteja com a qüestió problemàtica les condicions de possibilitat que han portat a aquesta situació, cosa de la qual sovint no fem problema – quan realment és un tema bàsic. Com ell mateix recorda en el darrer paràgraf de la «Introducció general»:

«El nostre món està configurat d'una forma que ens manté molt allunyats de la pobresa extrema i massiva i ens envolta de gent rica i civilitzada, per a la qual els pobres de fora són tan sols una bona causa remota, al costat de la de garantir la supervivència del mussol clapejat. En un món tal, la idea que estem cometent un crim atroç contra aquestes persones i que, per tant, hauríem de lluitar per tal d'evitar que segueixin patint i morint, ens semblarà tan freda, forçada i ridícula que no ens sentirem amb ganes de reflexionar-hi. Que siguem per naturalesa tan miops i conformistes com per reconciliar-nos fàcilment amb la fam de fora pot ser tal vegada convenient per als qui podem

‘reconèixer-nos a nosaltres mateixos’ i portar vides valuoses i satisfetes sense reflexionar gaire sobre l’origen de la nostra riquesa. Però és quelcom molt inconvenient per als pobres globals, la més gran esperança dels quals potser rau en la nostra reflexió moral».

El concepte de justícia global implica un canvi de perspectiva en la perspectiva cosmopolita de la teoria moral: tradicionalment s’havia considerat que els problemes de justícia nacional (interns als Estats) tenien una resolució diferent al problemes de justícia internacional. Fins i tot els forasters dins l’Estat sovint no tenen els mateixos drets i obligacions que els nacionals (no poden votar, per exemple, i en alguns països no poden comprar terres o propietats estratègiques). Fins i tot John Rawls, el filòsof de referència per a Pogge, participava d’aquesta idea, i considerava correcte distingir entre els criteris de justícia nacional i els de justícia internacional, en la perspectiva d’assolir acords entre Estats.

L’argument de Thomas Pogge, en canvi, és que l’ordre internacional mundial resulta injust perquè enriqueix les elits dels països rics i pobres i empobreix la majoria de la població al mateix temps que perpetua l’opressió. Això és degut, precisament, a què apliquem en les relacions internacionals (que sempre ens semblen més llunyanes), principis que no toleraríem en la justícia interna dels nostres països. El tracte igual és un principi moral que ha de tenir valor universal.

Però tot i que aquesta idea resulta poc original (l’han repetit moltes esglésies cristianes d’ençà de la Teologia de l’alliberament a Amèrica del Sud), no estem davant un vulgar moralista que ens vol retreure la nostra injustícia egoista. L’originalitat de la contribució de Pogge rau a haver reflexionat sobre els deures negatius dels més rics envers els més pobres del món – i no només sobre els seus deures positius.

DEURES POSITIUS I DEURES NEGATIUS EN RELACIÓ A LA JUSTÍCIA GLOBAL

En la tradició filosòfica es diferencien dues menes de deures: els positius i els negatius. Els positius són els que hem d’exercir actuant, fent-hi alguna cosa (la caritat, per exemple); en canvi, els negatius són ‘d’abstenció’ o ‘de no-col·laboració’, és a dir, es tracta d’aquells en què ‘sense fer, fem’; aquells en què cas que ens abstinguem de fer alguna cosa, provoquen un mal o una injustícia a altres persones.

Abstenint-nos d’actuar provoquem dolor. I no col·laborant amb el bé sembrem el mal. Per exemple: si algú ha tingut un accident d’automòbil, puc aturar-me per socórrer-lo o no fer-ho: però si no ho faig seré culpable dels danys que l’altre pateixi (tot i que jo no hagi provocat l’accident). Quan la conducta d’un individu està lligada causalment a la d’un altre, jo sóc responsable tant d’allò que faig com del que no faig però hauria de fer, considerant-ho imparcialment.

Aquesta és, ara com ara, la situació de la relació entre rics i pobres arreu del món, perquè en situacions de pobresa extrema la no beneficència equival a la maleficència. No actuar vol dir permetre i col·laborar amb el mal. En paraules de Pogge: «... la distinció entre causar la pobresa i no reduir-la té poca o cap importància. Permetre que persones a qui hom podria haver salvat fàcilment morin de fam, malgrat que es tracti de persones que viuen més enllà de les nostres fronteres, és moralment equivalent a matar-les o, en tot cas, poc millor» («Introducció general», trad. esp. p. 27)

ALGUNES INFLUÈNCIES: GRANGER I RAWLS

Pogge no es considera un esquerranista, sinó un partidari del liberalisme imparcial i universalista de Locke, per a qui: «En ser els homes (...) tots lliures per naturalesa, iguals i independents, cap no pot ser tret d'aquesta condició i posat sota el poder polític d'un altre sense el seu propi consentiment» («Un assaig sobre el veritable origen... », paràgraf 95). El problema és que als països excoloniais ningú no els ha demanat el seu «consentiment» per imposar-los normes injustes de comerç.

Però, a més de la tradició liberal, convé destacar dues influències més, la primera no explícitada (Clive Granger) i la segona clarament reivindicada (John Rawls).

En la dècada de 1970, el matemàtic i estadístic gal·lès Clive Granger (1934-2009), va posar de relleu la importància de la 'cointegració' en les ciències socials i, de fet, se li va atorgar el premi Nobel d'economia (2003) per aquests estudis. 'Cointegració' és la relació de dependència entre sèries de dades que tenen tendències similars per l'existència de factors comuns; analitzar els problemes morals usant aquest concepte fou un recurs molt emprat en l'ètica analítica dels anys 1980. Doncs bé, riquesa del nord i pobresa del sud estan cointegrades. Això no vol dir que els rics produeixin els pobres sinó que, en tenir regles de relació no imparcials respecte a ells i en atorgar-los drets i deures que mai no acceptaríem nosaltres si se'ns els volgués imposar-los, les variables de riquesa i de pobresa es cointegren.

Les crisis econòmiques i humanitàries són, doncs, explicables en termes de cointegració: no és correcte considerar una crisi com si fos produïda per una variable independent i evitar així el problema de la responsabilitat moral global. Que els països rics i els ciutadans d'aquests països siguem «defensors i beneficiaris d'un ordre institucional global» clarament injust i no gens imparcial des del punt de vista de les regles morals «contribueix substancialment a la fam que pateixen» els pobres (p.154).

Quan Pogge parla en diversos articles de la «sucker exemption» [literalment: 'exempció de ximpler', evitar les ximpleries, les bestieses, el que no treu a res], fa referència a problemes de cointegració. Un exemple podrien ser les 'Caricatures de Mahoma', la publicació per part del periòdic danès de dretes 'Jyllands-Posten' l'any 2005 i que van provocar importants aldarulls arreu del món musulmà que considerava aquestes dibuixos com una provocació. Si hom considera que la justícia global està vinculada a la cointegració, cal evitar gestos de provocació de manca de respecte o de repetició d'errors per tal que no rebrotin situacions injustes heretades del passat, perquè els efectes distributius dels errors del passat resten vius en el present.

En tot cas, dir 'mai més' a una injustícia històrica (tot i que el que ha succeït no es pugui reparar) és l'única manera de trencar amb el malefici que prové del passat.

Per la seva banda, Rawls a «El dret de gents» ja havia dit que: «Els pobles tenen el deure d'assistir els altres pobles que viuen en condicions desfavorables que els impedeixen de disposar d'un règim social i polític just i decent». Però el pensador nord-americà no va ser capaç de veure el problema de la pobresa com una qüestió de cointegració, i l'atribuïa només a problemes interns de cada país, cosa que l'impedia veure que des d'una situació inicial d'injustícia (per entendre'ns: el colonialisme, les relacions comercials sempre avantatjoses per als rics, etc.) no és possible progressar en la superació de les circumstàncies sense transformar les relacions de cointegració. En definitiva, Pogge sempre ha lamentat que Rawls no

hagués tingut una visió més exigent de justícia econòmica i que no hagués justificat ni tan sols la seva negativa a investigar en aquest camp.

Rawls es limita a demanar que cap poble hagi de viure: «sota condicions desfavorables que l'hi impedeixin dotar-se d'un règim social i polític just o decent» [dins 'The Law of Peoples', esmentat al cap. 4 (4.6) del text de Pogge] i d'aquesta manera, a parer de Pogge, «viola l'universalisme moral» (p.143), en la mesura que el seu criteri de diferència equival a «una discriminació arbitrària a favor de les societats pròsperes i en contra dels pobres globals». La mateixa distinció entre societats justes i societats decents porta en ella mateixa la llevor de la discriminació. No n'hi ha prou amb que una societat sigui 'decent'; per a considerar-la des del punt de vista moral: cal que, a més, sigui justa. En aquest sentit Rawls manté el que Pogge anomena un «doble criteri» (p.143) plantejant exigències més febles a l'ordre econòmic internacional que a l'ordre econòmic nacional i, per tant, pot ser acusat de manca d'universalisme i d'imparcialitat –que són acusacions molt greus per a algú que es reivindica com a kantianista!

LA MORALITAT I LA QÜESTIÓ DE LA POBRESA AL MÓN

Per plantejar el tema de la moralitat i la pobresa al món d'una manera significativa i comprensible, cal establir d'entrada – a parer de Pogge – que **els drets humans han de ser considerats universalment** (tothom té els mateixos drets) i **imparcialment** (ningú no té més drets que un altre, si algú ha estat tractat d'acord a un dret 'ics' aquest dret ha de poder valer per a tothom). Hi ha drets humans perquè hi ha necessitats bàsiques que han de ser considerats de manera universal i imparcial. En paraules del mateix Pogge: «El compromís amb els drets humans comporta el reconeixement que els éssers humans amb una capacitat passada o potencialment futura de participar en pràctiques i en converses morals tenen determinades necessitats bàsiques i el reconeixement que aquestes necessitats donen origen a poderoses obligacions morals» («La pobresa en el món...», cap. 2).

Els drets humans no ens exigeixen estimar els altres, ni atorgar-los privilegis, ni protegir-los, ni fer-los caritat. Però sí que ens obliguen a no fer-los mal, ni a abusar-ne. Doncs bé: hem incomplert repetidament amb aquest 'mínim' negatiu i en aquest sentit les relacions internacionals es basen en una immoralitat: fem als països pobres (i als pobres dels nostres països) el que no permetríem que ens fessin a nosaltres. Per exemple: un tractat internacional entre dos estats sobirans A i B provoca drets i deures per ambdues parts; però si abans de signar el tractat l'estat A ha subvencionat un cop d'estat a B per tal d'instaurar-hi un govern corrupte i més favorable als seus interessos, el tractat no és moralment vàlid tot i que pugui ser 'just' en termes de diplomàcia. Així quan Occident subvenciona governs corruptes que deriven d'un marc jurídic injust i que mai no acceptaríem per a nosaltres, encara que ho facin governs elegits democràticament (és a dir 'en nom del poble'), la seva actuació és immoral, perquè no és compatible amb cap principi d'imparcialitat. Hi ha factors polítics i econòmics institucionals que són, en ells mateixos, injustos. En aquest sentit l'ordre econòmic mundial, en la mesura que és abusiu, constitueix moralment un crim contra la humanitat.

Pogge afirma que els individus més rics tenen un deure de justícia imperiós que els obliga a actuar per tal d'eradicar la pobresa, bàsicament perquè han violat els seus deures negatius envers els pobres (tals com per exemple el deure de no imposar-los un ordre internacional injust i uns intercanvis brutalment desiguals). De fet, la majoria d'individus (els pobres) ni tan sols són considerats subjectes rellevants a l'hora de participar en l'ordre institucional. Reduir l'impacte de regles no equitatives que ens produeixen guanys injustos és una exigència moral que tenen els països

rics. Fixem-nos que no se'ns demana que 'redistribuïm' la riquesa del món, ni tan sols que 'ajudem' els pobres, sinó que actuem de manera imparcial, sense aprofitar-nos de la misèria o la ignorància – fent, per així dir-ho un contrapès a la redistribució institucionalment injusta que avui regeix els intercanvis econòmics al món. La injustícia de les regles (de l'ordre global) crea la pobresa –i d'aquesta injustícia en som responsables. El deure negatiu (no aprofitar-nos-en) és més important que el deure positiu d'ajudar els pobres i els països pobres.

Posant l'accent en les qüestions moralment normatives, Pogge aconsegueix també un altre objectiu: evitar les «explicacions nacionalistes» (p.153) del problema de la pobresa i situar-lo en un nivell global: el dels drets humans i el tracte igualitari. La idea nacionalista que busca la justícia «només per als compatriotes» no és justa perquè atempta al principi de l'universalisme. I de la mateixa manera, el cosmopolitisme només es pot fonamentar en la real universalització dels drets humans.

Pogge no és tan ingenu com per considerar que la pobresa sigui només la conseqüència de la manca de drets humans; hi ha també «incompetència, corrupció i tirania» en els països pobres. «Les males polítiques i les deficientes institucions nacionals dels països pobres» (p. 185) afecten de manera «nefasta» la vida dels més pobres. Però, fins i tot amb això, afirma que els factors globals i la manca de drets augmenten la pobresa. El fet que Occident no hagi tractat moralment amb imparcialitat els països pobres significa una violació objectiva dels drets humans. A més, com que els drets de les persones són indivisibles, el fet de no respectar els drets econòmics està objectivament correlacionat amb tota una sèrie de dèficits en altres drets.

Pel que fa a la responsabilitat en la consolidació de la pobresa mundial, ha mantingut un posicionament crític envers organitzacions internacionals com ara les Nacions Unides, el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional, proposant, al mateix temps, alternatives encaminades a eradicar aquest efecte a través de la reflexió sobre temes tant significatius per al desenvolupament com són les lleis mundials de protecció laboral, el de la propietat intel·lectual i les patents, entre d'altres. Només cal recordar que l'Organització Mundial del Comerç té (any 2009) entre 50.000 i 60.000 planes de normatives que exigeix que apliquin els estats membres. És obvi que entre tanta paperassa les possibilitats d'un joc no imparcial i contrari als interessos dels pobres, són gairebé temptadores.

EL PROBLEMA DE LA SALUT

Pogge també ha creat, conjuntament amb l'economista Aidan Hollis, un *Fons per a l'impacte de la salut* (HIF) anteriorment anomenat *Track2*, que pretén resoldre els problemes derivats de la manca d'investigació de moltes malalties típiques dels països dels països pobres simplement perquè no són negoci. Els problemes mèdics contribueixen a perpetuar la pobresa dels països en vies de desenvolupament amb un índex de morbiditat que podria ser reduït mitjançant l'accés de la població als fàrmacs, és a dir, si s'aconseguís encoratjar i retribuir adientment les innovacions farmacèutiques. Alguns analistes consideren que només el 10 % de la despesa assignada per a la investigació es dedica a resoldre realment els problemes de salut de la població; és allò que es coneix com a 'abisme 10/90' (és a dir, que només el 10% de les investigacions mèdiques i farmacèutiques es dediquen a investigar el 90% de les malalties, significativament les que fan més mal als més pobres del món).

Que aproximadament 18 milions de persones morin cada any al món com a conseqüència de malalties 'de pobres' que es podrien tractar si fossin més

estudiades no deixa de ser un escàndol moral, en la mesura que atempta al principi d'igualtat moral: els pobres tenen el mateix dret que els rics a veure reconegudes les seves necessitats per la investigació mèdica. Però l'estudi de qüestions com la caiguda del cabell, l'acne o la impotència masculina rep molts més diners que moltes malalties mortals en països pobres.

En opinió de Pogger (i de milers de persones que arreu del món participen del seu projecte) els problemes de la salut i de la manca d'investigació de determinades malalties estan vinculats al problema de les deficiències en el sistema de la propietat intel·lectual. Els mecanismes d'exclusivitat de patents (vint anys de negoci garantit), fan que les farmacèutiques puguin vendre els seus productes a un preu abusiu i que la immensa majoria de la població mundial no pugui tenir accés a molts medicaments mentre que, a més, no s'investiguen les malalties que no poden oferir negoci a curt termini.

El HIF vol ser una solució a aquests problemes basada en el mercat. La seva proposta consisteix a crear un fons que reculli aportacions dels diferents governs del món per tal de fomentar que les indústries farmacèutiques investiguin i elaborin medicaments i tractaments que ajudin la gent que realment ho necessita (actualment, gran part de la inversió en investigació farmacèutica es destina a malalties no urgents del Primer Món). Les empreses rebrien diners d'aquest fons en relació directa amb l'impacte sobre la salut global, és a dir, sobre la salut millorada de les persones a qui arribessin amb els seus medicaments —que es vendrien a preu de cost. Pel fet de registrar-se l'empresa es comprometria a vendre el producte a tot arreu del món a un preu que s'acostaria al cost mitjà de producció i distribució. A canvi d'això, l'empresa rebria del fons un conjunt de pagaments basats en l'avaluació que tingués el seu medicament sobre la salut global. Caldrien, però, un 6.000 milions de dòlars anuals (2008) per portar aquesta idea a la pràctica i Pogge suggereix que els països rics hi haurien de contribuir amb un 0'003 del seu PIB.

PER UNA CRÍTICA A POGGE

És fàcil simpatitzar amb molts aspectes de les tesis que Pogge defensa, especialment pel que fa als orígens històrics de l'opressió dels països pobres. I una de les seves aportacions més importants a la filosofia política és haver recuperat el debat sobre les condicions morals de la justícia global. Malauradament, però, Pogge cau en un error molt típic de l'esquerranisme infantil: creure que quan no hi ha 'tota' la justícia o 'tota' la imparcialitat en els tractes, ja no hi ha cap justícia ni imparcialitat. Aquest 'imparcialisme' extrem el porta a una acusació infundada: sembla que Pogge defensi que hom no fa 'res' si no fa 'tot' el que pot per acabar amb la misèria al món (i això constitueix una fal·làcia argumentativa des del punt de vista de la lògica no-formal).

El fals dilema entre el tot i el res, a part de servir de coartada a un radicalisme polític verbalista, actua molt sovint com un fre al reformisme i accentua la desesperació sense aportar altra cosa que una gesticulació excessiva. Conrear la mala consciència de l'home blanc i abusar de la fal·làcia 'ad Hitlerum' (comparar per sistema qualsevol acció injusta amb l'actuació dels nazis) potser té un punt d'exhibicionisme 'bonista', però ningú no ha demostrat que sigui més eficaç que el treball continuat i reformista; un treball que es fa no pas en nom del màxim bé, purament utòpic, sinó per evitar el mal realment existent.

<http://www.ub.edu/demoment/jornadasfp/PDFs/37-Cosmopolitismemoralinstitucional.pdf>